

עד זומם חידוש הוא

גרסינן בגמ' (ב"ק ע"ב:) איתמר עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל רבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל אביי אמר למפרע הוא נפסל מההיא שעתא דאסהיד הוה ליי רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד רבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל עד זומם חידוש הוא דהא תרי ותרי נינהו מאי חזיא דציית להני ציית להני הלכך אין לך בו אלא משעת חידוש ואילך איכא דאמרי רבא נמי כאביי סבירא ליה דאמר למפרע הוא נפסל והכא היינו טעמיה דרבא משום פסידא דלקוחות וכו' והלכתא כוותי דאביי.

תו גרסינן בגמ' (שבועות מ"ז:) איתמר שתי כיתי עדים המכחישות זו את זו אמר רב הונא זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה רב חסדא אמר בהדי סהדי שקרי למה לי, וכתבו תוס' (ב"ק ע"ב: ד"ה אין) שלרב הונא איכא חדוש במה שנפסלים המוזמים, משא"כ לרב חסדא. ועוד כתבו דאף לרב חסדא איכא חדוש במה שהמוזמים פסולים בודאי, ולא רק מספק.

והרמב"ן בפירושו לתורה (דברים יט, יח) כתב כי ההזמה תהיה כשיאמרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם והטעם מפני שהעדות הזו היא על גופם של עדים והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא עשינו כך שהרי יכולים הללו לומר עליהם שהרגו את הנפש או שחללו את השבת. ולפי דבריו לכאורה אין חדוש לא בכשרות המזימים ולא בפסול המוזמים, לא לרב הונא ולא לרב חסדא. ואף בדגמ' אמרו שחידוש הוא, אולי היינו רק לרבא שלא סבר את הטעם של הרמב"ן אבל לא לאביי. והלכה כאביי, ואפילו לרבא החדוש רק לפי הלישנא קמא בגמ' ולא לפי האיכא דאמרי.

אך מכל מקום צריך עיון למה חולק הלישנא קמא אליבא דרבא על הרמב"ן, והא הרמב"ן אמר מלתא דטעמא? ונראה דאה"נ דאם מעמידים את דברי המזימים בעת ההזמה מול דברי המוזמים בעת ההזמה יש כאן דברי עדים נגד דברי בעלי דין. אבל י"ל דעלינו להעמיד את דברי המזימים בעת ההזמה מול דברי המוזמים בעת עדותם, שאז לפי מיטב ידיעתנו לא היתה להם נגיעה בדבר לומר שהיו במקום זה וראו מעשה זה, ואז הרי נאמנים על עצמם לומר שהיו במקום פלוני שאם לא כן לא משכחת שום עדות בעולם, וא"כ יש כאן דברי עדים מול דברי עדים.

ואין לומר שכוונת הרמב"ן שהאחרונים נאמנים במיגו שהיו יכולים לומר שהרגו את הנפש או שחללו שבת, שהרי כתבו תוס' (הני"ל) כמה טעמים למה אין לומר מיגו כזה.

ורב האי גאון (משפטי שבועות חלק ב' שער ה') כתב דלא מיקרו עדים זוממים אא"כ הודו המוזמים או שתקו, ולפי"ז לכאורה אין חדוש במאי דהמזימים נאמנים ולא המוזמים. אבל באמת גם זה חדוש להרוג בני אדם על פי הודאת עצמן ואפילו על פי שתיקתן כהודאה.

אמנם י"ל כנגד זה דאדרבא, הא דאין אדם נהרג בהודאת עצמו הוא גופו חדוש. דהנה כתב הרמב"ם (פרק י"ח מהל' סנהדרין ה"ו) גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים וזה שהרג יהושע עכן ודוד לגר עמלקי וכו' הוראת שעה היתה או דין מלכות הי' (נ' דכוונתו דאצל עכן הי' הוראת שעה מפי הגבורה, ואצל דוד דין מלכות, ולהכי קאמר דוד "כי פיך ענה בך לאמר אנכי מתתי את משיח הי', דלכאורה מאי נפי"מ לחיוב מיתתו בין אם הרג מלך או הרג הדיוט, אבל כל זמן שהיה שאול חי לא היה דוד רשאי לדון בדין מלכות כדאיתא במגילה י"ב : , אבל מאחר שאמר הגר העמלקי שאין שאול חי, ועל זה הוא נאמן דזה מלתא דעבידא לגלויי ולא משקרי בה אינשי, שוב יכול דוד לדונו מדין המלכות), אבל הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה שמא נטרפה דעתו בדבר זה שמא מן העמלין מרי נפש הוא המחכים למות שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות שמא כך זה יבא ויאמר דבר שלא עשה וכו' וכללו של דבר גזירת מלך היא. והנה פתח הרמב"ם וסיים בגזירה ובאמצע כתב טעם, ונ' דכוונתו לפי שהא שבממון מהניא הודאת בע"ד הוא מצד קרא באשר יאמר כי הוא זה כדכתב רש"י (קדושין ס"ה : ד"ה הודאת), אבל גם סברא איכא, דמסתמא אין אדם מודה בממון שאינו חייב, וסברא זו שייכא עוד יותר במיתה ובמלקות, לכן כתב הרמב"ם דהן מצד הקרא איכא קרא אחרינא לפטור את המודה במיתה או במלקות (וני' דכוונתו מסיפא דקרא באשר יאמר כי הוא זה, דכתיב התם "אשר ירשיען אלהים" ודרשינן בגמ' פרט למרשיע את עצמו), וגם מסברא אי אפשר לסמוך לחלוטין על הודאתו, שמא ממרי הנפש הוא. וא"כ במה שאין אדם נהרג בהודאת עצמו יש גם צד דגזיה"כ.

ועוד, דאף דאין אדם נהרג בהודאת עצמו, מ"מ מצינו עוד מלבד רה"ג שצירפו הודאתו או שתיקתו לחייבו, והוא כדברי ה"ר מנחם (יבמות קט"ז תד"ה הכא) בעדים שהעידו ובאו אחרים ואמרו שהיו עמם במקום רחוק שאי אפשר להגיע ממנו למקום העדות אלא בגמלא פרחא, אם אמרו בגמלא פרחא באנו פטורין, ואם לאו חייבין. הרי שצירף שתיקתם לחייבם וכיו"ב כתב הפנ"י (גטין י"ז) באשת איש שזינתה לא מצינו למיקטלה שמא גרושה היא, אי לאו משום דקבלה עלי' התראה ולא אמרה גרושה אני, הרי דרך שתיקותה מבררת לנו שהיא אשת איש. (ולא דמי לשאר קבלת התראה שאין הקבלה מבררת לנו אלא דהוא מזיד). והטעם בכל אלו, דאף דאין

בהודאתו כדי לחייבו, מצטרפת היא כדי לחייבו על פי העדים. ועוד חדוש יש לכאורה לדברי רה"ג, דהא אין המוזמים נאמנים לומר שהיו במקום אחר גם מטעם שכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. ולפי דברי המהרש"א (יבמות קי"ח על תד"ה סד"א) אפילו אם יתנו אמתלא לדבריהם, ואפילו במקום שאין חסרון של כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, מ"מ לא מהניא אמתלא אלא לעקור הדבור הראשון, ולא להאמין לדבור האחרון. אולם מסתבר דמ"מ אם יתנו אמתלא א"כ נעקר דבורם הראשון, ושפיר חזית לציית לדברי האחרונים.

וגרסינן בגמ' (שבועות מ"א:) ההוא דאמר ל"י לחברי' הב לי מאה זוזי דמסיקנא בך א"ל לא פרעתיך בפני פלוני ופלוני אתו פלוני ופלוני אמרי לא היו דברים מעולם וכו' אמר ל"י רבא כל מילתא דלא רמיא עלי דאיניש לאו אדעתי, ופירש"י דתלינן בהלוה טעה וכסבור שפרע בפני אלו ולא פרע בפניהם, אכן ר"ח פ"י דתלינן הטעות בעדים הואיל ולא רמיא עלי. ולפי דבריו אף בשנים עדים תלינן טעותא היכא דלא רמיא עלי. ובזה מובנת שיטת תוס' (כריתות י"ב: ד"ה לא) בשם רבם בעדים שלא נתכוונו לא יוכלו להעיד, דתמיד יוכל בעל הדין להכחישם ולומר להם לא דייקיתו דלא הוה רמיא עלייכו. וא"כ י"ל דס"ל לרה"ג דאם אין המוזמים מודים למזימים א"כ אדרבא תלינן טעותא במזימים, ולהכי בעינן הודאתם. אמנם קצת קשה לפ"ז לישנא דגמ' במאי חזית דציית להני ציית להני, דמשמע דספיקא הוי, והא לקמאי דווקא בעינן למיצת ואולי בתר דמודו להו אכתי לא היה לן למיצת לבתראי, וצ"ע.

ולפי דברי רה"ג, אולי להכי כתבה תורה (דברים יט, כא) בעדים זוממים ולא תחוס עינך, לפי שהיתה סברה לחוש, מאחר שעשו תשובה והתודו ודוי כזה שיש בו כדי לחייבם מיתה.

ומבני הרה"ג ר' עקיבא שליט"א שמעתי עוד מקור לדברי רה"ג, מדנקטו בכל מקום גבי המזימים דאמרו עמנו הייתם, דהיינו הם מדברים אל המוזמים, והלא היו צריכים לפנות לב"ד ולומר עמנו היו, אלא לפי שלא נשלמה עדותם עד שנשמעה תגובת המוזמים.

אולם הרמב"ם, אף דפ"י סוגיא דשבועות כר"ח (פ"ו מהל' טוען ונטען ה"ד), מ"מ לא הצריך הודאת המוזמים, ולהנ"ל צ"ע דלימרו המוזמים טועים אתם. וני' דס"ל דלא תלינן טעותא בעדים דלא רמיא עליי אלא שלא יזכרו מה שראו, אבל לא תלינן שיאמרו ראינוכם במקום פלוני כשלא ראו.

וגם דברי הרמב"ן דלעיל צ"ב, אמאי באמת נאמנים עדים טפי מבעלי הדין, דהלא יסוד נאמנות העדים הוא מכח חזקת כשרותם, וגם לבעלי הדין איכא חזקה זו. ואי משום דבעלי הדין נוגעים בדבר, הא מעיקר דין תורה עד אחד נאמן באיסורים אפילו כשנוגע לו לממון הרבה.

ואולי לקושי זה רמז הרמבי"ם (פ"ז מהלי יסודי התורה ה"ז) כשאמר שנצטוינו לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים ואע"פ שאפשר שהעידו בשקר הואיל וכשרים הם אצלינו מעמידין אותן על כשרותן והדברים האלו וכיוצא בהן נאמר הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו ונאמר הרי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב. אמור מעתה, כל דיני עדות חדוש הם, בין עד זומם בין עד כשר, וכי הוו תרי ותרי סבירא לי' לרבא דלא הוה ידעינן למאן ניצת, ולהכי, להאי לישנא, קאמר דאין עד זומם נפסל למפרע.